

ЗАХАРЧЕНКО Н. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ РИТОРИЧНОГО ПИТАННЯ В ПОЛЕМІЧНИХ ТРАКТАТАХ МАРТИНА ЛЮТЕРА

У статті досліджується стилістична функція фігури риторичного питання на матеріалі полемічних трактів М. Лютера. У межах головної функції – інтенсифікації авторської ідеї – риторичне питання виступає стержнем структурно-сюжетної лінії задуму автора, прийомом встановлення взаєморозуміння між автором та умовним адресатом.

Ключові слова: риторичне питання, полемічний трактат, Мартін Лютер, стилістична функція.

В статье исследуется стилистическая фигура риторического вопроса на материале полемических трактатов М. Лютера. В рамках основной функции – интенсификации идеи автора – риторический вопрос выступает стержнем структурно-сюжетной линии авторского замысла, средством достижения взаимопонимания между автором и условным адресатом.

Ключевые слова: риторический вопрос, полемический трактат, Мартин Лютер, стилистическая функция.

This article researches the stylistic figure of rhetorical question on the material of polemical treatises of M. Luther. Inside the frame of its main function – the intensification of the author's idea – rhetorical question is a core of the subject line structure following the authors' intention, and is a means to achieve the mutual understanding between the author and a conventional addressee.

Keywords: rhetorical question, polemical treatise, Martin Luther, stylistic function.

Об'єктом дослідження в статті є стилістична фігура риторичного питання в полемічних трактатах Мартіна Лютера “Ein Sendbrief vom Dolmetschen” (1530) [1], “Wider das Bapstum zu Rom vom Teuffel gestiftt” (1545) [2], “Von den Juden und ihren Lügen” (1543) [3], **предметом** – стратегії застосування автором риторичного питання як засобу інтенсифікації висловлення. **Мета статті** полягає у визначенні когнітивно-прагматичної функцій риторичного питання у названих творах М. Лютера.

Актуальність статті зумовлено тематичною, структурно-композиційною та когнітивно-прагматичною цінністю полемічних трактатів М. Лютера, відсутністю праць у вітчизняній лінгвістиці, присвячених дослідженню мовного стилю цього автора на матеріалі політичних трактатів, зокрема, інтерпретації стилістичної функції риторичного питання.

Ще давньогрецькі та римські оратори користувались у своїх промовах синтаксичними одиницями, які посилювали емоційність і виразність виголошуваних думок. Звідси походить і назва цих синтаксичних одиниць – риторичні. Вони слугують меті

індивідуалізації та емоційного увиразнення мовлення та привертання особливої уваги до певних аспектів зображуваного явища. Як правило, риторичні фігури несуть у собі широку гаму людських почуттів: подив, сумнів, обурення, ненависть, гнів, біль. Однією з таких фігур є **риторичне питання**.

За останні десятиріччя спроби надати визначення терміну “риторичне питання” і описати його функціонування робилися провідними дослідниками [4; 5; 6; 7; 8]. В існуючих точок зору авторів, однак, є протиріччя. В одних роботах риторичним питанням називають “експресивно забарвлену відмову”, в інших – “стверджувальне повідомлення” або “спонукання” [4; 5]. Сам термін “риторичне питання” часто замінюється термінами “псевдопитальне речення”, “неінтеррогативно-використане питальне речення”, “експресивно-констатуюче питальне речення”, “лжепитання” / “хібне питання”, “питання із заздалегідь підказаною відповіддю” [4].

І. В. Арнольд характеризує риторичне питання як таке, що не потребує відповіді, а його функція полягає в тому, щоб підвищити емоційний тон вислову, звернути увагу адресата і здійснити на нього вплив [9]. Така позиція має багато прихильників. У “Комунікативній граматиці німецької мови” Л.М. Михайлова, в “Граматиці німецької мови” Р. Вайнриха риторичне питання визначається як “емоційна реакція на висловлювання співрозмовника” або як “спосіб емоційно-експресивної презентації якогось фрагменту мовлення” [10:70; 8]. В граматичній стилістиці прийнято вважати, що риторичні питання завжди надають тексту додаткову стилістику, вони більш мотивовані, та спонукають адресата проникнути у суть справи [8; 11:158–159]. В. Шнейдер приписував риторичному питанню функцію додавання мовленню певного хвилювання та драматичного руху (*Bewegung*) [4].

У статті під “полемічним трактатом” (*полеміка* – з грецької: *письмовий вчений спор; сварка; трактат* – з лат. *tractatus* – *підданий розгляду*) розуміється літературний твір, в якому предмет обговорюється з двох протилежних точок зору у формі респонсів (*питання – відповідь*). Полемічний трактат відображує суспільно-політичне життя країни, її загальні елементи культури та національно-специфічні культурні цінності. Базовими стратегіями та головними інтенціями, що використовуються в різних жанрах полемічного трактату, є стратегія формування емоційного настрою адресата, агітаційна стратегія, інформативно-інтерпретаційна стратегія,

стратегія переконання (агітаційна і аргументативна), стратегія боротьби за владу (стратегія дискредитації, нападу та самооборони) [12; 13]. У полемічному трактаті когнітивно-прагматичний аспект виявляє себе у вираженні світогляду автора, його оцінній позиції щодо предмету полеміки, критичного ставлення до “чужої” думки і, навпаки, відстоюванні та пропаганді власної точки зору.

У трактаті “Ein Sendbrief vom Dolmetschen” йдеться про переклад М. Лютером того фрагменту Біблії, де ангел сповіщає Марію про те, що Вона стане матір’ю Ісуса. Ангел називає її при звертанні, за версією Лютера, “*holdselige Maria*” та “*liebe Maria*”. Представників церкви не задовольняє запропонований Лютером варіант звертання, вони вважають його некоректним, “фамільярним” і пропонують свій варіант перекладу звертання: *Maria vol gnaden*. Ці розбіжності у поглядах на переклад стали причиною полеміки М. Лютера із церков’ю:

Item da der Engel Mariam grüset und spricht: Gegrüset seistu, Maria vol gnaden, der Herr mit dir? Wolan, so ists biß her, schlecht den lateinischen buchstaben nach verdeutschet, sage mir aber ob solchs auch gut deutsch sey? Wo redet der deutsch man also: du bist vol gnaden? Und welcher Deutscher versteht, was gsagt sey, vol gnaden? Er mus dencken an ein vas vol bier, oder beutel vol geldes, darumb hab ichs vordeutschet: Du holdselige, da mit doch ein Deutscher, dester meher hin zu kan dencken, was der engel meinet mit seinem grus [1:638].

Відомо, що питання завжди більш навантажено, ніж твердження або заперечення, воно є більш емоційно забарвленим, підкреслює чітку позицію автора щодо предмету дискусії. Риторичні питання вволікають читача до роздумів та спонукають його зробити самостійні висновки. У наведеному прикладі фігура риторичного питання створює картину індивідуального взаєморозуміння між автором та читачем. Оклична інтонація виражає подив та напругу відчуттів. Використання цілої низки риторичних питань, за інтенцією М. Лютера, має закріпити у адресата (кожного, хто *Wer Deutsch kann* [1:639]) ідею про те, що дії та слова з боку церкви є неправильні, необґрунтовані, безрозсудні, недоцільні; а інтонація подиву автора має підкреслити, що він не може зрозуміти чи є звертання *vol gnaden* “гарною німецькою”: *ob solchs auch gut deutsch sey? Wo redet der deutsch man also ... ? Und welcher Deutscher versteht, was gsagt sey ... ?* Шляхом використання риторичного питання М. Лютер спонукає

читача до відповіді: “Ні, це “не по-німецькі”, німці так не кажуть, жоден німець не зрозуміє, що мається на увазі”. У риторичних питаннях М. Лютер імплікує виправдання свого варіанту перекладу, прагнення дотримуватись літературних правил та норм перекладу. Риторичні питання несуть в собі завуальовані осуд і негативну заперечну характеристику церкви: автор не може безпосередньо сказати, що представники церкви не знайомі із правилами та нормами перекладу. Оскільки все це не говориться прямо, то і заперечити або прямо спростувати його ідею дуже важко. В цьому полягає сила риторичного питання як засобу полеміки.

Свої роздуми щодо непорозуміння із церквою стосовно перекладу Біблії, М. Лютер завершує знов за допомогою риторичного питання, як засобу підвести підсумок даному аргументативному блоку:

Aber was frage ich darnach? sie toben oder rasen, jch wil nicht wehren, das sie verdeutschen was sie wollen, ich wil aber auch verdeutschen, nicht wie sie wollen, sonder wie ich wil, wer es nicht haben wil, der las mirs stehen, und halt seine meisterschafft bey sich, denn ich wil ir weder sehen noch hören, sie dorffen fur mein dolmetzschen nicht antwort geben, noch rechenschafft thun, [...] [1:639].

Риторичне питання *Aber was frage ich darnach?* – “А що мені з того?” є фрагментом монологічного роздуму, питанням до нікого (“колективного”, неконкретного адресата). Прямо цією фразою знову ж нічого й не сказано, однак, адресат інтуїтивно має відчувати емоційний осуд. Негативна характеристика є завуальованою (одна справа сказати: *всі папісти – віслюки*. Інша: *Що з них питаєш? ≈ → те, що вони кажуть, гупо / неправильно / нелогічно*). Риторичне питання має на меті залучити читача (адресата) до роздумів, спонукає його самому дійти висновку. Прийом використання риторичного питання сприяє взаєморозумінню між автором та потенційним читачем: автор (М. Лютера) закликає адресата замислитися над проблемою, що освітлюється, простежити за ходом його думок та, нарешті, погодитися з ним. У своїх монологічних роздумах М. Лютер передбачає можливі аргументи та зауваження до своїх думок з боку опонентів, і далі сам же їх “парірує”: *sie dorffen fur mein dolmetzschen nicht antwort geben, noch rechenschafft thun*. Отже, в наведеному прикладі риторичне питання є для автора допоміжним прийомом для здійснення випереджаючого удару в бік опонента. Смісл такого

кроку – попередити можливі подальші напади та звинувачення з боку церкви.

У фрагменті трактату “Wider das Bapstum zu Rom vom Teuffel gestiftt” мова йде про те, чи має хтось право осуджувати Папство (*ob den Bapst niemand oder jemand richten, urteilen und absetzen köndte* [2:294]). Сам М. Лютер характеризує Папство як *als einen Gottes-, als Christi, als aller Christen und aller welt feind*, тобто як ворога Бога, Ісуса, всіх християн і взагалі всього світу [2:294], та майже закликає уявного адресата до того, що кожен хрещений християнин має право, та навіть повинен такого Папіста осуджувати, проклинати, або, що найменш, викреслити зі свого серця. ... *ein jglicher getauffter Christen jn* (Папіста) *richten, verdamnen, und zum wenigsten aus seinem hertzen absetzen mag* [2:294]. У відповідь, з метою виправдання своїх слів, М. Лютер наводить наступні цитати зі Святого Письма: *wie S. Joh. ij. sagt: “Wer jn grüset, macht [Rand: Matth. 18, 17] sich teilhafftig seiner bösen werck.” Zu dem hat jn der HErr selbs Matth. xvij öffentlich gerichtet und aus der Kirchen und Christen zal geworffen ...* [2:294]. В чому ж звинувачує М. Лютер свого опонента? По-перше: *er* (Папіст) *wil ungerichtet und ungestrafft ... sein* (хоче бути недоторканим в питаннях осудження та покарання), щоб він не робив або не казав; по-друге, представники церкви приписують собі, за думкою Лютера, ніби то дане їм зверху право судити всіх, навіть янголів: *Er* (Папіст) *sey durch Christus blut und tod frey gemacht, und gewalt empfangen habe, zu sündigen, zu toben, zu wüten und zuthun, was er wolle, dawider kein Christ, auch der heilige Geist in seiner Kirchen selbs nicht zu reden noch zu richten habe, ..., das sie auch einen Engel vom Himel zu richten und verdamnen haben* [2:295]. Після того, як здається, вже всі аргументи викладено, М. Лютер підводить читача до самостійного висновку, що логічно мав би витікати після осудження дій і слів опонента: ***Was ist aber gegen einen Engel von Himel der Bapst, Cardinal und alle Teufel auff einen hauffen?*** – *Та хто ж вони такі є проти янгола небесного, цей Папа, кардинал та всі чорти разом взяті?* Використання цього риторичного питання в динаміці оповідання (аргумент – риторичне питання – висновок) викликає напругу та змушує читача бути більш уважним, надає йому паузу для роздумів [4]. На всякий випадок, одразу ж після цього питання, М. Лютер наводить свій завершальний комплекс аргументації, після якого не погодитися з його думкою, адресатові буде вже майже неможливо. Він зазначає, що Папісти

займаються суцільним обманом та богохульством, та не мають жодної уяви про церков, Христа та Бога, бо, в противному випадку, вони мали б знали, що найвищим суддею є Слово Боже: *On das hiemit der Bapst nicht allein sein Gotteslesterung und verfluchte lügen und abgötterey mus offenbaren, Sondern auch seinen grossen, groben Esels kopff mus aller welt zeigen, als der gar nichts verstehet, Was ein Christ, Kirche, Gottes Wort, Geist und Gott sey. Denn wo ers verstünde, würde er wol wissen, das Gottes Wort der höhest Richter ist, uber alle Creatur* [2:295]. Після такого кроку автора, адресату просто не залишається нічого іншого, як погодитися з ним, оскільки в противному випадку він би автоматично зараховував себе до складу *groben Esels* (тунів віслуків) та тих, хто *gar nichts verstehet, Was ein Christ, Kirche, Gottes Wort, Geist und Gott sey* (взагалі не розуміє, хто такий є Христос, що таке церква, слово Боже, Святий Дух та хто є сам Господь Бог) Риторичне питання у даному випадку є ключовою ланкою дискурсивного блоку, що поєднує у собі те, що було вже сказано до нього і надає проєкцію на те, про що піде мова після нього. Безумовно, в даному випадку риторичне питання є інтенсифікатором головної тези: *Bapst = Gottes-, Christi, aller Christen und aller welt feind* (пор. [2:294]) (Папа = ворог Бога, Ісуса, всього християнства та всього світу), рівень інтенсивності якого збільшується через наявність порівняння та переліку полярних явищ *Engel von Himel der Bapst, Cardinal und alle Teufel* – янгол небесний – папіст – кардинал – всі чорти. Також у даному риторичному питанні імпліковано причинно-наслідковий зв'язок: *осуд – доказ – протидія*, що використовується з маніпулятивною метою, посилює емоційність мовлення і є штучним прийомом спонукати адресата до роздумів [8]. На тлі риторичного питання вирисовується контекстуальна опозиція *Engel – Teufel / Engel – Bapst* /→ *Bapst = Teufel*. Можна зазначити таку функцію риторичного питання, як додавання мовленню індексів драматичності, переживання, руху. З одного боку, мова йде про функцію „завантаження” питання, що сприяє розвитку подій (*die vorwartstreibende Kraft der Fragen* [8]) та привертає увагу адресата до певних аспектів зображуваного явища. Зазначимо при цьому, що адресат знов є колективним, умовно позначений як *ein jglicher getauffter Christ* та *ein rechter Christ*. З іншого боку, йдеться про “повідомлення”, що має на увазі автор і в чому полягає його інтерес, а також “перспективу”, яка має зазначити варіантні можливості відповіді [14:56]. Для кульмінації дискурсивно-аргументативного

блоку М. Лютер обирає саме риторичне питання: воно є мотиваційним, має значний потенціал до спонукання адресата проникнути до суті справи [4].

Фрагмент з трактату М. Лютера “Von den Jüden und ihren Lügen” висуває проти іудеїв звинувачення в тому, що вони надто вихваляються своїм “святим” походженням “*Und wollen gleich alle sampt, keinen ausgeschlossen, Abrahams blut, der Beschneittung und Moses Volck, das ist Gottes Volck sein, gegen welche die Heiden (Християне) eitel stanck sein müsten*” [3:442]. Автор переконаний, що таке вихваляння (Ruhm) є богохульством, тому що “Бог не терпить вихваляння ...”: “*So sie doch wissen, das **Gott solchs nicht leiden kann***” [3:442], однак, через таке зухвальство він змушений страждати: “*Noch sol und mus er (Gott) hören ire Lügen und Lesterung, das sie wollen sein Volck sein umb des Gesetzs willen, das er inen gegeben, ind mit iren Vetern geredt hat zu Sinai*” [3:442]. Отож, аргументом іудеїв, щодо права називатися “обранцями Божими” є те, що Господь передав їм через Мойсея 10 Заповідей на горі Сінаї.

Після викладу предмету полеміки М. Лютер розпочинає контраргументативний “блок”, що складатиметься з трьох “мікро блоків”, дорівнюючи трьом основним контраргументам автора.

Перший “мікро блок” М. Лютер починає з риторичного питання: ***Was sol man viel sagen?*** [3:442], що мало б викликати думку про те, що “чого там багато про це казати, і так всім зрозуміло, що все це брехня і суцільна помилка”. Така думка має стати перевіркою фонових знань адресата на задану тему. Риторичне питання одразу ж супроводжується першим контраргументом М. Лютера у формі контрастного порівняння Gott – Teufel: *Wenn der Rhum gnug were da zu, das Gott sie solt darumb sein Volck achten, das er mit inen geredt, und sie sein Wort oder Gebot haben, So sind die Teufel in der Helle viel wirdiger, Gottes Volck zu sein, weder die Jüden, ja besser, weder alle Menschen, Denn die Teufel haben Gottes Wort, Und wissen viel besser, denn die Jüden, das ein Gott sey, der sie geschaffen hat, dem sie von gantzer macht, zu lieben, zu ehren, zu furchten, zu dienen, seinen Namen nicht misbrauchen, sein Wort am Sabbath und alle stunde zu hören, nicht morden noch einiges böses zu thun wider seine Creaturn, schuldig sind* [3:442]. Отже, першим контраргументом Лютером є те, що, якби сам факт звертання Бога до когось та подання Слова та Заповіту було достатнім для того, щоб називатися обранцями Господніми, то всі чорти Аду

мали б більш підстав вважатися такими, а ніж іудеї, бо вони краще усвідомлюють хто такий є Бог і як його треба любити і йому слугувати. Цим поясненням (порівнянням) М. Лютер ставить іудеїв на ступень нижче диявола.

Другий “мікро блок” також розпочинається з риторичного питання: *Was hilft sie nu, das sie Gottes gebot wissen und haben?* [3:442], яке імплікує повідомлення автора про те, що він загалом погоджується з тим, що іудеї дійсно мають Божий Заповіт, але збирається заперечити будь яку користь від цього факту. Одразу ж після запитання М. Лютер наводить свій другий контраргумент у формі звертання, до складу якого входить пояснення власної точки зору і яке знову ж таки містить “полярне” порівняння *verdammmt – unverdammmt, heilig*:

“Lieber, Las sie rhümen, das sie da mit Gottes sondere, eigene lieben engel sein, dagegen andere Engele nichts sein müsten. Wie viel besser were es inen, Sie hetten Gottes gebot nicht, oder wüstens nicht, Denn hetten sie es nicht, So weren sie unverdampt, Eben darumb sind sie vedampt, das sie sein gebot haben, und doch nicht halten, sondern on unterlas da wider thun” [3:442–443]. І далі: *“Gleich wie die Zehen gebot nicht darumb gegeben sind, das man sich davon solt rhümen, und drüber stöltziglich alle welt verachten, als weren sie darumb heilig und Gottes Volck, Sondern darumb sind sie gegeben, Das man sie halten und Gotte darin gehorsam sein solle, ... Nicht sol sich der rhümen, der sie hat (wie gesagt ist von Teufeln und bösen Leuten), sondern der sol sich rhümen, der sie hellt. Wer sie aber hat und nicht helt, sol sich schemen und erschrecken, als der gewislich dadurch verdampt wird”* [3:444].

М. Лютер доводить, що знання “Закону” та недотримання його є гіршим за просто незнання. Інакше б: *“Eben so mügen die Mörder und Huren, Diebe und Schelcke, und alle böse Menschen rhümen, das sie Gottes heilig sonderlich Volck sind, weil sie sein Wort haben und wissen ...”* [3:443] Просте знання “Заповідей” та їх недотримання М. Лютер порівнює з *ein lauter gauckel spiel und Fastnachts larven (= auf Täuschung berechneter Schein* сноска № 7 там же), *ja ein recht gespötte (= Schabernack, Possen* сноска №8 там же), *damit Gott fur ein Narre gehalten wird* [3:443] та додає звинувачення *“... unter dem schein und schmuck der eusserlichen Gesetz und Heiligkeit, haben allerley Abgötterey und bosheit geübt”* [3:444].

Отже, мова йде про “зовнішні” та “внутрішні” сторони

вірування – вихваляння одним лише фактом отримання та володіння Заповіту, як якоюсь “зовнішньою прикрасою”. Це нічого не варте у порівнянні з його дійсним дотриманням та веденням відповідного до нього способу життя: “ ... замість того щоб цим вихвалитися, про таке краще мовчати” – “ ... *ausser dem gehorsam der zehen Gebot, wol schweigens wird ...* ” [3:444].

Третій контраргументативний “мікро блок” М. Лютер починає вже з пояснення. За його словами, є просто неможливим для жодної людини бути стовідсотково “святою” перед Богом і на всі “сто” дотримуватись Заповідей. Як доказ, він приводить приклади із Святого Письма:

“Moses verstunds wol, da er sprach: “Du bist der Gott, der sunde vergibt, und ist niemand fur dir unschuldig.” Das ist soviel gesagt: Niemand hellt deine Gebot, on wem du die sunde vergibst. Wie david auch zeuget: “Selig ist der, dem die Sunde vergeben sind, Und Gott im die Sunde nicht zurechent.” Und im selben Psalm: “Alle Heiligen müssen bitten fur ire Sünd.” Das heisst: “Kein Heilige hellt Gopttes gebot” [3:445].

Кілька прикладів з Біблії і коротке пояснення готують базу для наступного поштовху до роздумів: **“Halten es die Heiligen nicht, Wie werdens die Gottlosen, Ungleubigen, bösen halten?”** – Якщо навіть *самі “святі”* не дотримуються Заповідей Господніх (та є перед Богом “грішними”), як їх можуть дотримуватися “безбожники”, “невіруючі” та “поганці”? М. Лютер використовує тактичний прийом: після вдалого пояснення й прикладів з Біблії, з якими навряд чи хто буде сперечатися, риторичне питання стає засобом, який спрямовує адресата до “самостійного” (водночас запланованого автором) висновку. М. Лютеру вдається обіграти аргументи так, що риторичне питання стає своєрідним “ключовим моментом”: адресату не залишається жодного варіанту, аніж розділити думку автора та зробити “правильні” висновки. *“Das ist: sie halten seine (Gottes) Gebot nicht, und dürffen vergebung der sunden”*. Це значить: вони (іудеї) не дотримуються Божих Заповідей і таким чином не можуть бути “обраним народом”, та повинні молитися о прощенні гріхів (а не вихвалитися, як вони це роблять) [3:445]. Щоб закріпити цю думку у свідомості адресата та остаточно перетягнути його на свою сторону, автору потрібен завершальний крок. М. Лютер вирішує підкреслити приналежність себе та адресата до групи “однодумців” (про що свідчать займенники *wir, unser*) та протиставити собі Іудеїв як “ворожу

групу”, використовуючи засоби самоприниження, іронії, порівняння та звинувачення:

“Hie von reden und leren wir Christen, ..., und rhümen sich doch keines Gesetzes noch Heiligkeit, wie die Jüden thun in iren Schulen, Sondern klagen über das Gesetz, und schreien umb Gnad und vergebung der Sunden. Die Jüden [...] haben recht, Gott hat unrecht. Las sie faren, Und lasset uns bey denen bleiben, die das Miserere, den ein und funfftyigsten Psalm, [...] . Die da wissen und verstehen, Was Gesetz und Gesetz halten oder nicht halten sey” [3:445]

У виборі номінацій при характеристиці героїв трактату (*wir Christen – die Jüden*) задіяні почуттєва та моральна сфери, що визначають основні акценти при характеристиці внутрішнього світу персонажів. Автор протиставить негативне позитивному ціннісному відношенню до Бога, віри, моралі *“Hie von reden und leren wir Christen, ..., und rhümen sich doch keines Gesetzes noch Heiligkeit, wie die Jüden thun in iren Schulen ...”*. При цьому спостерігається використання специфічних експліцитних (*Sie haben recht, Gott hat unrecht*) та імпліцитних (*Die Jüden sind aber so heilig wie die Barfüsser Münche*) авторських прийомів, що будують в тексті автора особливу семантико-стилістичну систему і дозволяють йому висловити свою позицію по відношенню до “персонажа”: М. Лютер намагається донести до умовного адресата свої ідеї, своє бачення світу, ієрархію цінностей. Можливо, він має також на меті вплинути на колективну свідомість, про що свідчать звертання у наказовому способі (імперативні звертання: *Las sie faren, Und lasset uns bey denen bleiben, ...*).

Відповідно до поставленого завдання ми дійшли таких висновків:

1. Головною стилістичною функцією риторичного питання в трактатах М. Лютера є функція інтенсифікації певного фрагменту тексту. Рівень інтенсивності при цьому збільшується через наявність у питанні засобів порівнянь та переліку полярних явищ за типом *добро – зло / добре – погано*.

2. Трактати М. Лютера, що нами досліджувалися, побудовані переважно за наступною структурою: *аргумент опонента – контраргумент автора – риторичне питання – висновок*. Така структура тексту змушує читача бути уважним та надає йому певні паузи для роздумів. Риторичне питання стає “ключовим моментом” – стержнем дискурсивного блоку, який поєднує інформацію, що вже

була повідомлена до нього і надає проекцію на те, про що піде мова після риторичного питання.

3. Риторичні питання у трактатах М. Лютера є емоційно забарвлені: виражають подив, прагнення автора розкрити свою позицію до предмету дискусії. Вони імплікують осуд, негативну заперечувальну характеристику слів або дій опонента (в рамках причинно-наслідкового зв'язку: *осуд – доказ – протидія*).

4. Фігура риторичного питання у трактатах М. Лютера є прийомом для встановлення взаєморозуміння з умовним адресатом. Автор спонукає умовного адресата до роздумів, глибшого проникнення у сутність справи, що, на думку автора, має привести його до підтримки авторської ідеї.

Перспектива подальшого дослідження може бути пов'язана із вивченням функцій риторичного питання на матеріалі інших полемичних трактатів М. Лютера – з метою підтвердження результатів, що отримані в даній роботі, або з метою встановлення та інтерпретації додаткових функціональних можливостей цієї стилістичної фігури.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Luther M.* Ein Sendbrief vom Dolmetschen / Martin Luther // D. Martin Luthers Werke : Kritische Gesamtausgabe. – Weimar : Hermann Böhlau Nachfolger, 1920. – Band 54. – S. 632–646.
2. *Luther M.* Wider das Bapstum zu Rom vom Teuffel gestiftt / Martin Luther // D. Martin Luthers Werke : Kritische Gesamtausgabe. – Weimar : Hermann Böhlau Nachfolger, 1920. – Band 54. – S. 206–300.
3. *Luther M.* Von den Jüden und ihren Lügen / Martin Luther // D. Martin Luthers Werke : Kritische Gesamtausgabe. – Weimar : Hermann Böhlau Nachfolger, 1920. – Band 53. – S. 417–552.
4. *Белоколоцкая С. А.* Риторический вопрос в английском языке : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / С.А. Белоколоцкая. – Тула, 2005. – 197 с.
5. *Жинкин Н.И.* Вопрос и вопросительное предложение / Н. И. Жинкин // Вопросы языкознания. – 1955. – № 3. – С. 70–75.
6. *Mehlig H. R.* Экзистенциальные и экспликативные вопросы / H.R. Mehlig // Russian Linguistics. – 1991. – № 15. – С. 117–125.
7. *Скребнев Ю. М.* Тропы и фигуры как объект классификаций / Ю. М. Скребнев // Проблемы экспрессивной стилистики. – Ростов н/Д, 1987. – С. 60–65.
8. *Шатуновский И. Б.* Риторические вопросы как форма агрессивного речевого поведения / И. Б. Шатуновский // Агрессия в языке и речи. – М., 2004. – С. 19–37.
9. *Арнольд И. В.* Стилистика современного английского языка / Ирина Владимировна Арнольд. – Л. : Просвещение, 1981. – С. 167–168.
10. *Михайлов Л. М.* Коммуникативная грамматика немецкого языка / Л. М. Михайлов. – М. : Высшая школа, 1994. – 256 с.
11. *Riesel E.* Deutsche Stilistik / E. Riesel, E. Schendels. – М. : Vysšaja škola, 1975. – 315 S.
12. *Ильин М. В.* Слова и смыслы. Опыт описания ключевых политических понятий / М. В. Ильин. – М. : РОССПЭН, 1997. – 432 с.
13. *Шейгал Е. И.* Семиотика политического дискурса : [монография] / Е. И. Шейгал // Ин-т языкознания РАН ; Волгогр. гос. пед. ун-т. – Волгоград : Перемена, 2000. – 368 с.
14. *Фирбас Я.* Функции вопроса в процессе коммуникации / Я. Фирбас // Вопросы Языкознания. – 1972. – № 2. – С. 55–65.